

Írta: Jankó Judit

Az iskolai szociális munka „története” Szekszárdon

Jelenlegi lakóhelyemen, Szekszárdon öt diplomás szociális munkás végez iskolai szociális munkát négy különböző iskolában – 2 általános iskolában, egy speciális általános iskolában és egy középiskolában tevékenykednek. Az arányok érzékeltetésére: Szekszárd lakossága 35000 fő: 10 általános iskola és 9 középiskola működik a városban. Az iskolák 27%-ában működik iskolai szociális munkás képzés (Magyarországon elsőként Szekszárdon – 1989-ben – indult a főiskolai szintű szociális munkás képzés).

Előzmények

1993-ban elindítottam egy szemeszternyi, heti egy napos hallgatói gyakorlatot „Oktatási-nevelési intézményben végzett szociális munka” címmel. A tematika összeállítását megelőzően magam is egy éven át végeztem szociális munkát egy iskolában.

Első lépésként magát a szociális munkatevékenységet kellett megismertetni az iskolákkal. Végigjártam az általános iskolákat, és kértem 15 percet hogy beszéljek erről az új szakmáról. A tantestületekben, akkoriban, a 30-60 fő közül általában 2-3 akadt, aki már hallott szociális munkáról, illetve szociális munkásról. Írásos anyagokat is rendelkezésükre bocsátottam, „Miért jó szociális szolgáltatást nyújtani az iskolában?” címmel.

A pedagógus általában elsőként észleli a problémát. A gyerek, mint tünehordozó jelzi, hogy valahol valami nincs rendjén, még ha nem is beszél róla. Látszik az öltözetén, a viselkedésén.

Elhanyagolt, fáradt, elalszik az órán, nincs rendben a felszerelése, nem készíti el a feladatait, sokat hiányzik, gyakran beteg, nincs befizetve a menzára, vagy éppen túl sok pénzzel járka az iskolában, nem korának megfelelő a szókinccse, hazudozik, lop, magatartási problémái vannak, agresszív vagy visszahúzódo.

Ezenkívül a gyerekek sok mindent elmesélnek az iskolában egymásnak és a tanároknak az életükről, a családról. A kérdés: észrevesszük-e, meghallgatjuk-e, akarunk-e és tudunk-e tenni valamit?

A pedagógus feladata az iskolában elsősorban a tudás, az ismeretek átadása, tanulásirányítás, képességfejlesztés meghatározott tervek szerint, központi illetve helyi tantervek alapján. Legyen érzékeny a problémák iránt, ismerje fel azokat, de a problémakezelésre a szociális munkás az adekvát szakember. Az iskolai szociális munkára vonatkoztatva, két alapvető lehetőséget látok megfogalmazódni a hazai alkalmazásban (a nyugati irodalomból többféle modell ismeretes).

1. A hátrányos körülmények között élő tanulók segítése.
2. A szociális közegtől függetlenül a tanulók társadalmi szerepvállalásokkal, kívánalmakkal, esélyekkel való megismertetése, a szociális kompetencia növelése a mai erősen iparosodott és pluralista társadalomban.

Az iskolai szociális munka legfontosabb alapelve, hogy nem a gyerek elsősorban a kliens, hanem az iskola, maga. Az iskola egész viszonyrendszerével kell foglalkozni a gyermek érdekében. Ebbe beletartozik a vezetés, a tanárok, a gyerekek, a szülők, még a kisegítő személyzet is.

Egynémely statisztikák szerint ma Magyarországon a gyerekek közel 40%-a veszélyeztetett valamilyen okból. Nemcsak a szegénységre kell gondolni meg a munkanélküliségre. A drog, a korai szexualitás, a médiák hatása, a számítógép-függőség stb. vagy épp a szeretethiány, az elmagányosodás problémájára is oda kell figyelnünk. Az iskola, a pedagógusok, a gyermekvédelmis szociális szaktudás hiányában nem tud mit kezdeni ezekkel.

Ezért szükséges az a speciális tudáskészség, amivel a szociális munkás rendelkezik. Tud pszichoszociális szükségletfelmérést készíteni, sajátos tudása az erőforrások ismerete, küzdelmet vállaló magatartás jellemzi, képes tárgyalni, alkut kötni, összekötőként működni, reális cselekvési tervet kidolgozni és együttműködni az iskolai személyzettel, elfogadva az iskola viszonyrendszerét. Képes dolgozni egyénnel, csoportokkal, közösségekkel, mind a prevenció, mind a korrekció területén.

Az iskolai szociális munka célját tekintve kettős:

A szociális munka általános céljából kiindulva kell

1. megerősítse az emberekben azt a képességet, hogy megbirkózzanak a problémákkal, ezért preventív és fejlesztő tevékenységet végez annak érdekében, hogy segítse a gyerekeket koruknak megfelelő szociális készségek, kompetencia kialakításában
2. érzékenyebbé tegye az iskolát a gyerek és általa a szülők, a család fiziológiai, biztonsági, szeretet stb. szükségleteinek kielégítésére. Ez megfelel a szociális munka másik általános céljának, miszerint a környezet minőségét hivatott tökéletesíteni.

A gyakorlat

A saját tapasztalataim nyomán kidolgozott tematika szerint tevékenykednek a hallgatók az iskolákban. Ez meglehetősen rugalmas, nyilván befolyásolják a hallgatók egyéni képességei, valamint az iskola nyitottsága. Az iskolában végzett szociális munkagyakorlat támogató-megelőző-védő szolgáltatásai széles skálán mozoghatnak, az előzetesen készített szükségletfelmérés eredményeitől függően.

A gondok orvoslását a hallgatók szakmai ismeretei, a szociális problémák iránti érzékenységük, szigorú titoktartásuk, a főiskola részéről, pedig folyamatos szupervízió biztosítja.

A gyakorlat szakmai célkitűzései:

- a szociális vagy érzelmi problémákkal küszködő diákok és az iskola egymásra hatása, a kölcsönhatás során keletkező problémák azonosítása, kezelése
- eredményesebb iskolai tevékenységek elősegítése
- a diszfunkcionális iskolai normák és feltételek módosítása
- a közösség elfogadásának fejlesztése
- a deprivációt okozó feltételek mérséklése
- önszorgító rendszerek kialakítása.

A gyakorló szociális munkás szerepei, módszerei a segítő-támogató-együttműködő tanácsadás, konzultálás, közvetítés képessé tétel.

Miután két félét át az iskolák felében jelen voltunk (5 ált. isk., 3 középisk.), 1995-ben készítettünk egy kérdőívet ezen iskolákban tanító pedagógusok számára. (Ekkor már

dolgozott a speciális ált. iskolában szociális munkás, de még napközis és gyermekvédelmi státuszában.) A kérdések az iskolai szociális munkára vonatkoztak: ismerik-e hasznos-e az iskolának, van-e együttműködési szándék.

A kérdőív kitöltése önkéntes volt. Az iskolák igazgatói vállalták a kérdőívek szétosztását és begyűjtését. Mint később kiderült, ez nem volt túl szerencsés, mivel volt olyan iskola, ahonnan egyet sem, illetve néhány darabot kaptunk vissza csupán.

Végül 48 értékelhető kérdőívünk volt. Íme az eredmények:

Csak néhány adat a megkérdezett populációról, ami tulajdonképpen reprezentálja az iskolák pedagógus-népességének jellemzőit.

A megkérdezettek 89%-a nő, 11%-a férfi. 15% 30 év alatti, 74% 30-35 év közötti, 11% 50 év feletti, 76% főiskolát végzett, 24% egyetemet végzett, 80%-uk rendelkezik szakirányú végzettséggel.

- A megkérdezettek több mint a fele (58%) került már munka kapcsolatba szociális munkással (más intézményben dolgozó szociális munkással, illetve hallgatóval).

- Örvendetes, hogy 80%-uk úgy látta, hogy az iskolai szociális munkás elősegíthetné az oktatónevelő munka eredményességét. Egyetlen „NEM” választ sem kaptunk. 20% válaszolt „nem tudom”-mal.

- Arra a kérdésre, hogy pótolhatná-e a gyermekvédelmi felelőst az iskolai szociális munkás?

41 % igennel válaszolt

2% nemmel

57% a két szakember együtt-munkálkodását tartotta megfelelőnek.

A kérdőív során arra is kíváncsiak voltunk, mennyire ismerik a pedagógusok a tanítványaik családi körülményeit, illetve milyen a családdal való kapcsolattartásuk

- 76% válaszolta, hogy részben ismeri
- 18% alaposan ismeri a családot (a körülményeit)
- 6% egyáltalán nem ismeri.

Tudomásom szerint ma családlátogatásra nem kötelezettek a pedagógusok, ennek ellenére (bár ez inkább az általános iskolákra jellemző)

- 65% végez családlátogatást
- 35% válaszolta, hogy soha nem látogatja a családot (valószínűleg ez a középisk.)
- A 65%-ból 45% probléma esetén
- 10% évente egyszer
- 10% évente többször is látogat családokat.

Arra a kérdésre, hogy vannak-e az osztályban tanulók körében olyan problémák, amelyekben az iskolai szociális munkás segíthetne

- 78%-uk igennel válaszolt.

- Milyen előnyöket vagy hátrányokat jelenthet az iskola számára, ha szociális munkást alkalmaz? kérdésre 24% nem válaszolt, 76%-uk pedig az előnyét emelte ki, elismerve a társadalomban végbemenő differenciálódást és a problémák felhalmozódását.

- Lát-e együttműködési lehetőséget az iskolai szociális munkással és miben? kérdésre 84%-uk válaszolt igennel, 16% nem válaszolt, és az indok, hogy a gyerek jelzi a problémát, és nagyon sok ilyen gyerek van, viszont a pedagógusnak nincs ideje a megnövekedett tananyag közvetítése és az egyéb, iskolában adódó feladatok mellett ezzel is foglalkozni.

Az utolsó kérdésünk, pedig így hangzott: „Amennyiben iskolájában szociális munkás alkalmazásának kérdésében dönthetne:”

- mellette döntenék 90%

- ellene foglalnék állást 0%
- tartózkodnék 10%.

Az eredmények arról tanúskodnak, hogy elismerik a pedagógusok az iskolai szociális munka szükségességét, és megmutatkozik részükről az együttműködési szándék is.

1995 őszétől a speciális általános iskola és egy középiskola alkalmaz főállásban iskolai szociális munkást. így a gyakorlatunkhoz már két úgymond „igazi” tereptanaira számíthatunk.

A 96/97-es tanévben úgy alakult, hogy közösségi szociális munkagyakorlat vezetésével is megbízott a tanszék, melynek témáját, programját mindig valami aktuális szükséglet határozza meg, és általában egy új szolgáltatás bevezetése a célja. így a másodéves hallgatókkal (akiknek egy része már részt vett iskolai szociális munkagyakorlaton), az iskolai szociális munka, mint új szolgáltatás bevezetését, népszerűsítését vállaltuk fel.

Gyakorlatunk első szakaszában információkat gyűjtöttünk a város valamennyi iskolájából arról, hogy van-e gyermekvédelmi feladatokkal megbízott pedagógus náluk és mire terjed ki a tevékenysége. Az általános és középiskolákat összehasonlítva éppen fordított az arány.

Az ált. iskolák 70%-ában van gyermekvédelmi felelős, a középiskolák 66%-ában nincs. Ahol van gyermekvédelmi, ott általában nyilvántartják – hagyományos módon – a hátrányos helyzetű és/vagy veszélyeztetett gyerekeket, de legfőképp az anyagi támogatás kijárását vállalják fel, illetve a hiányzások esetén a hatóság értesítését.

A gyermekvédelmisseket interjú keretében a hallgatók megkérdezték arról, hogy szükségesnek tartanák-e az iskolai szociális munka alkalmazását?

Az általános iskolákban 70%-uk válaszolt igennel, 5% nemmel és 25% nem nyilatkozott erről a kérdésről.

A középiskolákban 55% válaszolt igennel, „nem” válasz nem volt, és 44%-uk nem nyilatkozott.

Összesítve a gyermekvédelmi felelősöknek 62%-a tartja szükségesnek az iskolai szociális munkás bevonását. Majd interjúkat készítettek a hallgatók a már iskolai szociális munkát végzőkkel illetve az intézményük vezetőjével.

Fórumok, tervek

A sajtóban közöltünk eredményeket a felmérésről, illetve a helyi tévében egy kerekasztal beszélgetés során bemutattuk az iskolai szociális munkát, ezen egy hallgató ismertette a felmérés eredményeit, az iskolai szociális munkások beszéltek munkájukról, illetve jómagam e tevékenység céljáról, szükségességéről. Ez nem csak a szakmának, hanem az érintetteknek, gyerekeknek, családoknak is szólt.

Majd a gyakorlat záróakkordjaként az érdekelteknek, azaz az iskolaigazgatóknak szerveztünk egy fórumot, melyre előadónak meghívtuk azon iskolák vezetőit, akik már alkalmaznak szociális munkásokat, hogy beszéljenek arról, miképp valósulhatott meg az iskolai szociális munkás alkalmazása, és hogyan profitál belőle az iskola egésze.

Majd maguk az iskolai szociális munkások beszéltek tevékenységükről.

Az előadásokat követően kerekasztal-beszélgetés során lehetőség volt a kérdésfeltevésekre illetve megválaszolásukra, ahol is élénk vita folyt több vonatkozásban, különösen arról, hogy az iskolát nem éri-e presztízvesztés, ha szociális munkást alkalmaz. Számunkra ez nem volt meglepő, mivel az évek óta folyó ISZM gyakorlatunkban már a szervezőkor előfordult, hogy elutasítottak, mondván „ami iskolánkban nincsen

semmi probléma, itt nincs mit gyakorolnia a szociális munkásnak”, vagy kiküldték a hallgatókat a tanáriból, vagy éppen a féléves ott-tartózkodás után sem ismerték meg őket.

A magam részéről bízom abban, hogy az iskolák minősítését csak jó irányba fogja befolyásolni, ha a pedagógusokon kívül, más szakemberek is részt vesznek az iskola életében, és megtanulnak majd a gyerekek – a jövő társadalma – érdekében együttműködni, és ezáltal az iskola betölti majd szolgáltató funkcióját.

A fent említett fórumon a helyi televízió, felvételek, interjúk készítésével a város valamennyi polgára számára újra információkat nyújtott az iskolai szociális munkáról, „a küzdelmünkről”, melyet az elterjedése érdekében felvállaltunk.

A közösségi szociális munka gyakorlatának célkitűzése volt még az iskolai szociális munkások közötti szakmai kapcsolattartás megteremtése, rendszeres találkozások megszervezése. Úgy gondolom nem elbagatellizálható, hogy a kezükben van e tevékenység Magyarországon alkalmazható módszereinek kidolgozása. Nyilván ismertek számukra az amerikai, vagy német modellek, azonban tudjuk, már e néhány év alatt a szociális munka egyéb területein is megtapasztaltuk, hogy nem adoptálható minden, illetve bizonyos dolgok másképp működnek a mi társadalmunkban.

Úgy vélem, fontos az együttgondolkodás, a tapasztalatok folyamatos cseréje az iskolai szociális munkások között, a főiskola részéről pedig egy folyamatos továbbképzés, összetartás, kontroll.

Távolabbi terveinkben szerepel a szülők, gyerekek kérdőíves lekérdezése az iskolai szociális munkáról, valamint regionális fórum szervezése, olyan célzattal, hogy ezen új szakma ismertté váljék az oktatás területén dolgozók számára. Reméljük, hamarosan beszámolhatunk a felmérés eredményéről e lap hasábjain.